

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Hermann Hesse: *Der Steppenwolf*

Copyright © 1955 by Hermann Hesse

Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main

Fordította és az utószót írta:

Horváth Géza

Sorozatszerkesztő:

Horváth Géza

A címlapon Gunter Böhmer akvarellje látható

Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2002, 2010

Felelős kiadó: Szász Zsolt

Hungarian translation © Horváth Géza,

1992, 1997, 1998, 2000, 2010

Illusztrációk © Gunter Böhmer, 1985

ISBN 978-963-266-175-9

A feljegyzések közreadójának előszava

Ez a könyv annak az embernek ránk maradt följegyzéseit tartalmazza, akit általa is többször használt szóval „pusztai farkas”-nak neveztünk. Lehetséges, hogy kézirata nem szorul bevezetőre, én mégis szükségét érzem, hogy a pusztai farkas írását kibővítssem néhány lappal, följegyezzem róla őrzött emlékeimet. Keveset tudok róla, főleg származása és múltja maradt számomra ismeretlen. Egyéniségéről azonban mély és – mint mindenek ellenére be kell vallanom – kellemes emlékem maradt.

A pusztai farkas ötven felé járhatott, amikor néhány éve egy napon betoppant nagynéném házába, és bútorozott szoba iránt érdeklődött. Kivette a fönti manzárdszobát meg a kis hálókamrát mellette, majd néhány nap múlva megjelent két bőrönddel meg egy nagy könyvesládával, és kilenc vagy tíz hónapig nálunk lakott. Végtelenül csendesen és visszavonultan élt, és ha hálószobánk szomszédsága olykor nem kínált volna alkalmat egy-egy véletlen találkozásra a lépcsőn vagy a folyosón, talán meg sem ismerkedünk, mert bizony nem volt barátkozó természetű, általam addig senkinél nem tapasztalt mértékben kerülte az embereket, pusztai farkas volt valóban, aminek mondta magát: idegen, vad és riadt, roppant riadt lény, egy másik világból, nem az

enyéből. Voltaképpen csak hátrahagyott följegyzéseiből tudtam meg, hogy alkatánál és sorsánál fogva mennyire mély magányosságba élte bele magát, s milyen tudatosan saját sorsaként fogta ezt föl; néhány futó találkozás és rövid beszélgetés során mégis megismertem valamelyest, és a följegyzéseiből nyert képem lényegében megegyezik azzal a természetesen halványabbal és hiányosabbal, amelyet személyes ismeretségünk nyomán alkottam róla.

Véletlenül éppen jelen voltam, amikor a pusztai farkas először lépett a házunkba, és kivette a néném szobáit. Ebédidőben jött, a tányérok még az asztalon voltak, nekem pedig csak fél óra múlva kellett ismét munkába indulnom. Mindmáig bennem él, milyen különösnek és ellentmondásosnak hatott. Miután meghúzta a csengőt, az üvegajtón belépett a homályos folyosóra, ahol a néni megkérdezte tőle, hogy mit óhajt. A pusztai farkas azonban, mielőtt felelt vagy bemutatkozott volna, fürkészte föl szegte jellegzetes, rövid hajú fejét, ideges orral körbeszimatolt, majd így szólt:

– Nicsak, milyen jó szag van itt.

Mosolygott, jó nagynéném szintén elmosolyodott, én viszont némi ellenérzéssel furcsállottam ezt az üdvözlést.

– Nos – folytatta –, a kiadó szoba véget jöttem.

Csak akkor vehettem alaposabban szemügyre, amikor hármasban felmentünk a lépcsőn. Nem volt különösebben magas, de úgy járt, úgy tartotta a fejét, mint az öles termetűek. Modern, kényelmes télikabátot viselt, egyébként rendesen, bár hanyagul

volt öltözve, az arca simára borotvált, sörte haja itt-ott deres. Járása eleinte sehogyan sem tetszett, nehézkes volt és bizonytalan, nem illett sem kemény, éles arcához, sem élénk szavához, hanglejtéséhez. Csak később tudtam meg, hogy beteg, és nehezebbre esik a járás. Különös, számomra akkor szintén bántó mosollyal szemlélte a lépcsőt: a falakat, az ablakokat meg a magas lépcsőházi szekrényeket, mint akinek minden tetszik, ugyanakkor mindent valahogyan mégis nevetségesnek ítél. Általában mindenestől úgy hatott, mint aki egy idegen, talán tengerentúli országból érkezett, és akinek itt nálunk minden kedves, mégis kissé furcsa. Udvarias volt, sőt nyájas, nem mondhatok mást, szó nélkül azonnal megfelelt neki minden, ház, szoba, lakbér, reggeli, mégis mindenestől idegen és – nekem valamiért – kellemetlen vagy ellenséges légkör vette körül. Kivette a szobát, hozzá a hálókamrárt, elmagyaráztatta a fűtést, a vízhasználatot, a kiszolgálást és a házirendet, mindent figyelmesen és barátságosan végighallgatott, mindennel egyetértett, sőt felajánlotta, hogy előre kifizeti a lakbért; mégis úgy éreztem, mintha nem figyelne oda mindenre igazán, mintha újdonság és szokatlan dolog volna, hogy szobát bérel és németül beszélget, miközben valójában, a lelke mélyén, teljesen más foglalkoztatja. Körülbelül így láttam akkor, s egyáltalán nem tetszett volna, ha észlelésemet nem alakítja, módosítja egy sor apró vonása. Főleg az arca ragadott meg tüstént, azzal az idegenségével együtt; talán kissé szokatlan és bánatos, de éber, elgondolkozó, érett és átszelle-

múlt volt az az arc. Ehhez járult még, s engem ez békülékenyebbé hangolt, hogy udvarias és barátságos modorában, amely ugyan mintha kicsit neheze-
re esett volna, nyoma sem volt semmi gőgnek – sőt, volt benne valami szinte megható, valami esdeklő, ám erre csak utóbb találtam magyarázatot, minden-
esetre ezzel rögtön megnyert valamelyest.

Mielőtt befejezhattük volna a két helyiség meg-
tekintését és a részletek megtárgyalását, lejárt az ebédidőm, és vissza kellett mennem az üzletembe. Ajánlottam magam, őt pedig a nénire hagytam. Este hazaérve nénémtől megtudtam, hogy az idegen kivette a szobákat és a napokban beköltözik, csak azt kérte, hogy ne kelljen bejelentkeznie a rendőr-
ségen, mert beteges ember lévén nem bírja a formalitásokat, az ácsorgást a rendőrségi irodákban, meg a többi effélét. Pontosan emlékszem, mennyire meghökkentem ezen akkor, és mennyire óvtam a nénémet, nehogy ezt a feltételt elfogadja. Szerintem nagyon is illett ehhez az idegen és bizalmatlanságot gerjesztő emberhez, hogy tart a rendőrségtől, ne-
hogyan esetleg gyanúsnak találják. Unszoltam nénémet, hogy a világért se egyezzen bele egy vadidegen eleve szokatlan kérésébe, amelyet ha teljesít, ugyan-
csak kínos következményekkel számolhat. Kiderült azonban, hogy a néni már megígérte a kívánság teljesítését, s hogy az idegen megnyerte, elbűvölte; nagynénem ugyanis sohasem fogadott be olyan bérlőt, akivel nem tudott valamilyen emberi, baráti és nagynénis, sőt anyás viszonyt kialakítani – nem egy korábbi élt evvel jócskán vissza. Az első hetekben

tehát leginkább nekem támadtak időnként kifogásaim új bérlőnkkel szemben, nénémmel viszont mindig melegen oltalmába vette.

Mivel nekem a rendőri bejelentkezés elmulasztása sehogyan sem tetszett, legalább arra lettem volna kíváncsi, mit tudott meg nénémmel az idegenről, származásáról és szándékairól. Bár déli távozásom után már csak egészen rövid ideig maradt, a néni valóban megtudott róla egyet s más: hogy néhány hónapot szándékozik városunkban tölteni, könyvtárba akar járni, és megismerkedni a város régiségeivel. A néninek tulajdonképpen nem volt ínyére, hogy csak ilyen rövid időre költözik be, de különös fellépésétől függetlenül szemmel láthatóan megnyerte rokonszenvét. Vagyis a lakást kiadta, kifogásaimmal elkéstem.

– Ugyan miért mondta, hogy itt jó szag van? – kérdeztem.

Nénémmel olykor igen jó megérzései voltak:

– Pontosan tudom, miért mondta. Nálunk tisztaság és rendszag van, kedvesség és tisztaság életmód illata, az tetszett meg neki. Mintha már elszokott volna tőle, és hiányát látta volna.

Nos, gondoltam, nekem mindegy.

– De mi lesz – kérdeztem –, ha nincs rendes és tisztességes élethez szokva? Mit csinálsz, ha piszkos lesz, és összekoszol mindent, vagy éjszakáról éjszakára részegen jön haza?

– Majd meglátjuk – nevetett, én meg ráhagytam. És valóban alaptalanul aggódtam. Bérlőnk korántsem élt ugyan rendezett, józan életet, de nem volt terhünkre vagy kárunkra, máig szívesen emlék-

szünk rá. Ám belül, lelkileg mégis sokszor zavart és zaklatott, nénémet, engem, s bevallom, hogy én máig sem boldogultam vele. Éjszakánként néha vele álmodom, és lényének puszta léte mindenestől felkavar, nyugtalanít, holott szinte megszerettem.

Két nap múlva egy fuvaros meghozta az idegen csomagjait, akit Harry Hallernek hívtak. Tetszetős volt egy igen szép bőrkoffer, egy nagy, lapos hajóbőrönd pedig korábbi messzi utakat sejtetett; mindenféle külföldi, részben tengerentúli szálloda- és szállító-cég címkéje sárgult rajta.

Aztán megjelent maga Haller is, és attól fogva lassanként megismertem ezt a különös férfit. Erre magam eleinte igazán nem törekedtem. Haller attól a pillanattól érdekelt ugyan, ahogy megláttam, de az első hetekben semmit sem tettem azért, hogy találkozzam vagy beszédbe elegyedjem vele. Azt azonban nem tagadhatom, hogy kezdettől figyeltem, sőt távollétében néha a szobájába is bemerészkedtem, és kíváncsiságból kémkedtem egy kicsit utána.

A pusztai farkas külsejéről tettem már említést. Már első látásra határozottan jelentékeny, ritka és rendkívül tehetséges embernek tűnt, arca szellemiségtől sugárzott, végtelenül finom és fürgé arcjátéka érdekes, roppant eleven, fölöttébb kifinomult és érzékeny lélekről árulkodott. Ha beszélgetés közben nagy ritkán megfélekedett a konvencióról, és idegenségéből kilépve személyes, közvetlen hangon beszélt, a magamfajtat rögtön lenyűgözte, mert mással ellentétben szárnyaltak a gondolatai; a szel-

lem világában olyan, szinte hűvös tárgyilagossággal, megfontoltsággal és tudással mozgott, amelyre csak az igazán szellemi emberek képesek, akikből hiányzik a becsvágynak még a csírája is, és akik sohasem csillogásra, mások meggyőzésére vagy saját igazuk bizonygatására törekednek.

Irtlíte utolsó idejéből emlékszem egy ilyen kijelentésére, pontosabban pillantására. Egy Európaszerte ismert történelemfilozófus és kultúrkritikus előadást tartott az aulában, sikerült rábeszelnem a puszta farkast, pedig eleinte nem érdekelte. Együtt mentünk el, és egymás mellé ültünk az előadóteremben. A szónok az emelvényre lépett, és nekiké-szülődött az előadásnak. Piperkőc és hiú fellépése azonban máris kiábrándította számos hallgatóját, a publikum ugyanis valamiféle prófétára számított személyében. Amint bevezetésképp néhány hízelgő szót intézett a hallgatósághoz, és megköszönte az érdeklődést, a puszta farkas röpke pillantást, e szavakat és a szónok személyét kritizáló pillantást vetett rám. Könyvet lehetne írni erről a felejthetetlen és rettenetes pillantásról! Nemcsak a szónokot és hírességet semmisítette meg kegyetlen, bár finom iróniával – ha csak ennyi lett volna! Ez a pillantás sokkal inkább bánatos volt, mint ironikus, mély-ségeesen mély és reménytelenül bánatos; csöndes, mintegy szokássá és életformává vált kétségbeesést tükrözött. Reménytelen ragyogása nemcsak a hiú előadón hatolt át, nemcsak a közönség várakozását és hangulatát, az előadás fontoskodó címét ironizálta, intézte el – nem, a puszta farkas pillantása

áthatolt egész korunkon, öntelt, sekély szellemiségünk pökhendi nyüzsgésén, törtetésén, hiúságán és felszínes játszadozásán – és jaj, bizony még korunk, szellemiségünk, kultúránk fogyatékoságainál és kilátástalanságánál is sokkal mélyebbre, sokkal távolabbra hatolt. Az emberiség szívéig hatolt, s föltárta egy gondolkodó s talán tisztán látó ember minden kételyét az élet méltóságában és értelmében.

– Lám, mind ilyen majmok vagyunk! Íme az ember! – mondta a pillantás, és a szellem minden dicsősége, felvillanása és vívmánya, az emberi lét magasztosságára, nagyságára és halhatatlanságára való törekvés egy csapásra összeomlott és majmokodássá vált!

De nagyon előreszaladtam, s szándékom ellenére önkéntelenül elmondtam szinte minden lényeges dolgot Hallerről, pedig lépésről lépésre, ismerkedésünk bemutatásával, fokozatosan kívántam megrajzolni a portróját.

Miután ennyire elébe vágtam az eseményeknek, immár fölösleges folytatnom beszámolómat Haller rejtélyes „idegenség”-éről, és részletesen ecsetelnem, miként sejtettem és ismertem meg ennek az idegenségnek és rendkívüli és borzalmas elmagányosodásnak az okait és jelentőségét. De jobb is így, hiszen személyemet úgyszemint kívánom előtérbe helyezni. Nem szándékozom sem önvallomást, sem novellát vagy elbeszélést, sem pedig lélektani értekezést írni. Inkább csak szemtanúként szeretnék valamelyest hozzájárulni annak a különös embernek a portréjához, aki a pusztai farkas kéziratát hátrahagyta.

Már a legelső pillanatban, amikor fejét, mint egy madár, előreszegve az üvegajtón néném házába lépett, és a jó szagot dicsérte, valahogyan föltűnt a különcsége. Első naiv reakcióm ellenszenv volt. Úgy éreztem (és néném is szinte ugyanúgy érzett, mint én, pedig ellentétben velem, ő egyáltalán nem intellektuális alkat), hogy beteg, lelki, kedély- vagy jellembetegségben szenved, és mint egészséges ember, ösztönösen szembefordultam vele. Ellenszenvem idővel rokonszenvvé alakult át, amelyet e végtelenül és szüntelenül szenvedő ember iránt érzett hatalmas részvét táplált, akinek elmagányosodását és lelki pusztulását szemtanúként éltem át. Akkoriban egyre jobban tudatosult bennem, hogy szenvedését nem természetének valamely fogyatékosága, hanem épp ellenkezőleg, adottságainak és erőinek harmóniává nem oldódott mérhetetlen gazdagsága okozza. Rájöttem, hogy Haller a szenvedés lángelméje, és hogy Nietzsche némely mondása értelmében végtelen és félelmetes, zseniális képesség fejlődött ki benne a szenvedésre. Azt is felismertem, hogy pesszimizmusa nem a világ, hanem önmaga megvetéséből fakad, mert bármilyen kíméletlenül és megsemmisítően beszélt is intézményekről vagy emberekről, magát soha nem rekesztette ki, sőt elsőként mindig önmagát vette célba nyilaival, önmagát gyűlölte és tagadta...

Közbe kell itt vetnem egy lélektani észrevételt. Bár alig ismerem a pusztai farkas életét, joggal föltételezhetem, hogy szerető, de szigorú és hitbuzgó szülei és tanítói olyan szellemben nevelték, amely

az „akarat megtörését” tekinti a nevelés alapjának. Diákunk azonban sokkal erősebb és keményebb, sokkal büszkébb és szellemibb volt annál, semhogy személyiségét megsemmisíthették, akaratát megtörhették volna. Csak azt sikerült elérniük, hogy meggyűlölje magát. Zseniális képzelőerejét és eszét egész életében önmaga ellen, ártatlan és nemes lény ellen fordította. E tekintetben ugyanis mindentől keresztény és mártír volt, elsőként önmagára zúdította minden szigorát, kritikáját, gonoszságát és gyűlöletét. Azért viszont szüntelenül hősiessen és komolyan viaskodott, hogy szeresse embertársait és környezetét, igazságos legyen velük, és ne bántsa őket, mert a „szeresd felebarátodat” ígését éppúgy belesulykolták, mint az öngyűlöletet, így tehát egész élete azt példázta, hogy önmagunk szeretete nélkül felebarátunkat sem szerethetjük, és hogy az öngyűlölet végeredményben ugyanaz, mint az önimádat, és ugyanahhoz a borzalmas elszigetelődéshez és kétségbeeséshez vezet.

De legfőbb ideje, hogy megfékezem gondolataimat, és visszakanyarodjam a valósághoz. Részben kémkedésemnek, részben pedig nagynéném észrevételeinek köszönhetően először Haller úr életviteléről tájékozódtam. Hamar kiderült, hogy a szellem és a könyvek világában él, és nincs tiszteséges foglalkozása. Későn kelt, sokszor csak tizenkét óra előtt, azután köntösben átment a lakószobába, amely néhány lépésre fekszik a hálókamrától. A tágas, barátságos, kétablakos manzárdszoba néhány nappal beköltözése után teljesen más képet mu-

tatott, mint korábbi bérlőink idejében. Megtelt, és idővel egyre zsúfoltabbá vált. A falakra képek kerültek, rajzok vagy folyóiratokból kivágott képek, melyek gyakran váltogatták egymást. Egy déli tájat, aztán egy német vidéki kisvárost – bizonyára Haller szülővárosát – ábrázoló fotográfiát is kifüggesztett, közöttük tarka, fénylő akvarellek. Csak később tudtam meg, hogy ezeket ő festette. Ott volt még egy csinos, fiatal asszony vagy lány fényképe is, aztán egy szíami Buddha, ennek helyére idővel Michelangelo *Éjszakájának* reprodukciója, majd Mahatma Gandhi portréja került. A könyvek nemcsak a nagy könyveszekrényt töltötték meg, hanem az asztalokat is beborították, sőt a kecses, antik szekreteren, a díványon, székeken, de még a padlón is folyamatosan cserélődő kutyanyelvekkel teletűzdelt kötetek heverték. És a könyvek egyre csak szaporodtak. Haller ugyanis nemcsak a könyvtárakból hordta őket kötegszám, hanem sokszor postán is érkezett könyvküldemény a számára. A szoba tudós lakóról árulkodott. Látzólag ezt igazolta a mindent elárasztó szivarfüst, a rengeteg, szanaszét heverő szivarvég és hamutálca is. A legtöbb könyv azonban nem tudományos munka volt, hanem különböző korok és népek költőinek műve. Egy ideig a tizennyolcadik század végén íródott, *Sophie utazása Memelből Szászországba* című regény mind a hat vaskos kötete a díványon hevert, melyen Haller sokszor napokat töltött. Gyakran forgathatta a Goethe- és Jean Paul-összkiadást, Novalist, Lessinget, Jacobit és Lichtenberget. Néhány

Dosztojevszkij-kötet teleírt céduláktól dagadozott. A nagyobbik asztalon a könyv- és irathalom között sokszor virágcsokor állt, mellette porlepte vízfestékkészlet hanyódott, körülötte hamutálcák és – ezt sem titkolhatom el – különböző italos üvegek. Egy szalmafonatos palack többnyire olasz vörösborral volt teli, amit Haller egy közeli kereskedésben szerzett be, néha egy-egy üveg burgundit is lehetett látni meg malagát, egy hasas cseresznyepálinkás üveg pedig igen gyorsan majdnem teljesen kiürült, aztán végleg a szoba egyik sarkába vándorolt, s ott a maradékkal együtt beporosodott. Nem mentegetőzőm kémkedésem miatt, bevallom őszintén, hogy a szellemi érdeklődéstől sugárzó, ám elfecsérelt és féktelen életnek e jelei kezdetben undorral és bizalmatlansággal töltöttek el. Én ugyanis rendszeres élethez, munkához és pontos időbeosztáshoz szokott polgárember vagyok, nem iszom, nem dohányzom, ezért hát az üvegektől még jobban viszolyogtam, mint az általános festői rendetlenségtől.

Az idegen ugyanolyan szabálytalanul és szeszélyesen táplálkozott és ivott, ahogyan aludt és dolgozott. Néha egész nap ki sem mozdult otthonról, és a reggeli kávé kivül egy falatot sem evett, néném olykor legfeljebb egy-egy banánhéjat talált szobájában, máskor viszont vendéglőbe járt, jó és előkelő éttermekbe vagy kis külvárosi kocsmákba. Úgy tűnt, egészsége nincs rendben; a nehézkes járáson kívül – gyakran alig tudott felvászorogni a lépcsőn – más bajok is gyötörhették, egyszer mellékesen megjegyezte, hogy évek óta nem jó az emésztése,

és rosszul alszik. Mindezt főképp az alkoholnak tulajdonítottam. Később néha elkísértem valamelyik vendéglőbe, és ilyenkor láthattam, milyen gyorsan és szenvedélyesen önti magába a bort, részegnek azonban egyszer sem láttam, és más sem.

Soha nem felejttem el első beszélgetésünket. Csak futólag ismertük egymást, mint általában a szomszédok egy bérházban. Amikor egy este az üzletből jöttem haza, az első és második emelet közötti lépcsőfordulóban Haller úrba botlottam. A legfelső fokon ült, és odébb húzódott, hogy helyet adjon. Megkérdeztem, rosszul van-e, és felajánlottam, hogy föl kísérem.

Úgy nézett rám, mintha álomból riasztottam volna föl. Lassan elmosolyodott azzal a kedves és siralmas mosolyával, amelytől mindig összeszorult a szívem, és hellyel kínált. Megköszöntem, és azt feleltem, hogy nem szoktam a lépcsőn ücsörögni mások lakása előtt.

– Hát persze – felelte, és szélesen elmosolyodott. – Megértem. De várjon csak, hadd magyarázzam meg, miért kellett itt egy kicsit megpihennem.

Az első emeleti lakás előterére mutatott, ahol egy özvegyasszony élt. A lépcső, az ablak és az üvegajtó között, a parkettázott kis térségben, a falnál egy mahagóniszekrény állt. Tetején ódon ónedény, előtt a padlón, két alacsony állványon, hatalmas cserépben egy-egy növény, egy azálea és egy araukária. Szépek voltak, már én is észrevettem őket, és jóleső érzéssel töltöttek el, mert a kifogástalan ápolástól mindig ragyogtak.